

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom visszhangja és hatása a nógrádi értelmiség körében

Nógrád megye értelmiségét az első világháborút közvetlenül megelőző években, a későbbi visszaemlékezők szerint, bizonyos megelégedettség jellemezte. A megye értelmisége feltétlenül hitt a politikai szólamokban, ha azok „tekintélyes” emberek ajkáról hangzottak el és nem vett magának annyi fáradságot, hogy a dolgok mélyére tekintsen. A „boldog békevilág” megelégedettségéről hangoztatott kép azonban csalóka. A nógrádi értelmiség komoly anyagi gondokkal küzdött, hogy a közéleti állása által megkövetelt „úri életforma” kötelezettségeinek eleget tehessen. Ez az anyagi helyzetükből fakadó elégedetlenség a közhivatali pályán működők körében irigységet, sőt ellenséges érzületeket szült a szabad pályán működőkkel szemben. Ez az indítéka a községi, a megyei és az állami tisztviselők körében terebélyesedő antiszemitizmusnak épp úgy, mint a társadalmi átalakulást követelő szocialistákkal szembeni ellentéteknek is. A beléjük nevelt sovinizmus következtében pedig ekkor már határozottan kiéleződtek a magyar és a szlovák értelmiség közötti ellentétek. Ezek az ellentétek állították szembe megyénk értelmiségét azzal a néhány polgári radikálissal, akik a társadalmi haladást és a nemzetiségek önrendelkezési jogát a természetjogból igyekeztek megmagyarázni.

A problémák tömege azonban csak a háború éveit során került felszínre. Ezen a téren szinte fordulópontnak tekinthetjük I. Ferencz József 1916 novemberében bekövetkezett halálát. Az értelmiség zöme úgy érezte, hogy lábai alatt megrendült a föld, új szelek, ráadásul hideg szelek, kezdenek fújni. Ebben a bizonytalanságban a remény sugarát, a béke lehetőségét csillogtatta meg az 1917. évi oroszországi polgári forradalom.

A cári hatalom összeomlása megyénk sajtójában olyan visszhangra talált, amely nagyon emlékeztet a vízbefulló szalmaszál utáni kapkodására. Ez a hang a régi világ visszatérésében reménykedők hangja, akik most — a központi hatalmak harc-
téri sikereinek tulajdonítva az események bekövetkezését — már támadásra is mernek lendülni az új világot remélő polgári radikálisokkal szemben. Céltáblájuk Károlyi Mihály és pártja, amely „radikális követeléseivel márcsak a parlamenten kívül találhat őszinte fegyverbarátokra.”¹

Ezeknek a polgári radikálisok elleni támadásoknak a hátterében a nemzetiségi kérdés és a földreform elodázásának a vágya rejtőzött. 1917. május 26-án volt az a megyei közgyűlés, amely Heves megye átíratát magáévá téve, bizalmat szavazott Tisza Istvánnak és a határozat második pontjában „Nógrád vármegye közönsége ki-
mondja, hogy a magyar nemzet szupremáciájának és az *értelmiség vezető szerepé-*

nek feltétlen biztosítása szem előtt tartásával, nem tartja időszerűnek az 1913. évben hozott és a gyakorlatban még ki sem próbált választójogi törvénynek radikális irányban való megoldását.”² Azt, hogy a megye vezető testülete miért foglalt el ilyen állást, megmagyarázza a Somogy megye birtokpolitikai átiratára adott válasz, amely a Nógrád vármegyei Gazdasági Egyesület meghallgatása után, Krudy Ferenc főszolgabíró megfogalmazásában azt követelte, hogy az akkori ngybirtokok érdekeit kiszolgáló gazdaságpolitika védelmében tegyen szigorú intézkedéseket az államhatalom. Indokaik: „A nagybirtok szétforgácsolódása még nem biztosíthatja a kívánt célt. A földéhség kihasználására alapított egyszerű földfelosztás már eleve az életelen kis egzisztenciák tömegét teremtheti meg. A magyarországi nemzetiségi kérdések megoldása gazdasági alapokon nyugszik, a kulturái eszközök legfeljebb kísérői lehetnek azoknak. Vagy megoldjuk a jelenre nehezedő feladatot, vagy kisiklik kezünkben a nemzeti alapon szervezett magyar hatalom a magyar államiság kiépítésének utolsó lehetősége.”³

A fenti idézetek minden kommentár nélkül is kifejezésre juttatják a megye hivatalos álláspontját: a nagybirtok és a kormányhű értelmiség a magyar államhatalom — azaz a sovíniszta magyar imperializmus — talpköve és támasza. Elképzeléseikben az értelmiség — ez a társadalmi *réteg*, amelynek számos eredője van — tévesen mint társadalmi *osztály*, az ún. „középosztály” kategóriájaként jelenik meg. Ezzel csak folytatják az értelmiség társadalmi túlértékeléséből fakadó tévedéseik láncolatát, mivel azt egységesnek tekintik, pedig akkor ez már megyénkben is részben szociáldemokrata, részben polgári radikális elveket valló csoportokból is tevődött össze.

Jellemző a sovíniszta irányzat képviselőire az, hogy feltétlenül hisznek a magyarság szellemi fölényében és más népekre gyakorolt varázsában. Tévedésükre éppen egyik szellemi vezérük — aki különben a „keresztény szocializmus” éharcosa is — Jeszenszky Kálmán balassagyarmati plébános mutatott rá a lengyelekkel kapcsolatban táplált reményeket illetően. „Minket magyarokat tehetetlennek hisznek, akik a saját dolgunkat se tudjuk Ausztriával szemben jól elintézni. Nem látják tehát garantálva részünkről a biztos jövőt, ezért várnak. Hátra volnának a forradalmárok. Ezek is elcsendesedtek. Az orosz forradalom eseményei közelebb állították őket a gyűlölt Oroszországhoz, mint hozzánk s így ők is várakozó álláspontot foglalnak el.”⁴ Jeszenszkynek a lengyel „középosztály” magatartásáról írt cikkéből is kiderül, hogy a Kerenszkij-offenzíva ellenére is — vagy éppen ezért — napirenden van az oroszországi forradalmi események iránti érdeklődés. Ennek során születnek olyan cikkek, amelyek a demokrácia terjedésének hasznos és ártalmas hatásairól vitáznak. Ezen a téren is hűek maradnak elveikhez: „Mi úgy látjuk, hogy a demokrácia terjedése előnyös a magyar vármegyékben, de hátrányos a nemzetiségi vidékeken, éppen a vármegyházán, amely kell, hogy a nemzeti alkotmány védőbástyáját képezze.”⁵

Ekkor azonban már nemcsak a nemzetiségi vidékekkel volt baj. A balassagyarmati járás főszolgabírája rendeletet bocsát ki, amelyben utasítja a községeket, a *ilelkészek és a tanítók útján*, hogy tartsák figyelemmel a hadifoglyoktól érkező csomagokban található szabotázs felhívásokat.⁶ Sok a szökevény, a szabadságuk lejárta után is otthon maradó katona.⁷ Híresztelések terjednek el az Osztrák—Magyar monarchia és a Németország között fennálló ellentétekről.⁸ Mindezek a jelenségek első-

sorban az értelmiség körében voltak ismertek, amely az országos lapok antant és semleges államok hírirodáinak közléseire alapított cikkeiből értesült az 1917. november 7-i oroszországi eseményekről is.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom első hatását megyénkben a békét követelő tüntetésekben kell látni. Ezek sorában is első a kisterenyei nők 1917. november 25-i megmozdulása.⁹ Az értelmiség reagálása is ebben az irányban nyilvánult meg, persze átfogalmazva. Íme: „A világbéke mielőbbi megteremtését célozza a most kibocsátásra kerülő hadikölcsön. — A központi hatalmak leghatalmasabb ellenfele, az orosz kolosszus ma már fegyveres ellenségnek nem számítható. Belső forradalom szülte osztályok harca teljesen megbénította az orosz nemzetet. Létük fenntartásának egyedüli alapja a mielőbbi béke. — A központi hatalmakat gyűlölő s letiporni szándékozó orosz kormányzatokat először a mi hős, áldozatra kész véreink bámulatra méltó bátorsága s a hű német szövetséges fegyelmezett rendszeressége és alapossága zúzta össze.”¹⁰ Ezt a felhívást gróf Majláth Géza főispán írta alá, de nem ő fogalmazta. A fogalmazás a megye közhivatalnok értelmiségeinek „hivatalos” állásfoglalása a „fegyveres” béke, az általuk diktált béke érdekében. Itt egy szó sincs az orosz népről és hős munkásosztályról.

Nyilván a kötelezően közzétett „Felhívás”, ellensúlyozására és megmagyarázására közölte ugyanazon a napon a polgári radikálisok felé hajló losonci Felsőnógrád a következő cikket, amely rámutatva a polgári forradalom utáni helyzetre, így elmélkedett: „Az angolok fontjai nem apadtak el és a népek szabadságát hirdető antant szövetségesek ölelő karjai, mellyek lekötötték az orosz nép szabad elhatározását, még nem hullottak le elerőtlenedve. Ámde *győzött Leninék hazaszeretete* az arany csábjaival szemben és diadalt aratott az orosz nép akarata. Kiragadta magát az ölelő polipkarokból, megértette rettenetes helyzetét, mely csak a végromlásra vezetheti, látta, hogy felborult a belső rend és züllött hadseregét a megsemmisüléstől csak a béke mentheti meg. — Az orosz nép forradalmi kormánya, leszámolva a múlt csillogó ábrándjaival és szappanbuborékként szertefoszló terveivel, megszabadította magát önző barátaitól és kétéss szövetségeseitől. Jövő állami létének biztos alapjait óhajtja megszervezni, megtalálta az utat és módot, midőn a központi hatalmakhoz fordult, felajánlva a fegyverszünetet és kimutatva készségét a béketárgyalásokra.”¹¹

Ugyanott, egy héttel később ezt olvassuk: „*De nagyot változott a világ egy nap alatt!* — Értjük a magyar *bakának* ezt a filozófiáját, hiszen amilyen megdöbbenően ért mindannyiunkat a háború kitörése, épp oly hihetetlenül hangzik a fülünkbe a béke harsonája, amelyet az *uralomra jutott bolsevikiek* fújnak. — Most még csak suttozunk a békehéfreket, bár bizonyosak vagyunk benne, de féltjük az antanték felől fújdogáló szelektől, féltjük az esetleges újabb orosz belpolitikai válságoktól, de azért eltitkolhatóan gyönyörűséggel látjuk az elhintett magnak csendes kikelését, szárba szökkenését. — *Kelet felől új csillag tűnik fel, mely a világ bölcsseit elmélyedésre, gondolkodásra inti.* Ez a csillag még bizonytalan fénnel világít — de világít — Akik most még eltakarják arcukat a fény elől, azok nem sokáig fognak bújkálni előle, mert ez a fény utóléri és színvallásra fogja kényszeríteni őket. — A kelet felől jövő világosság a népek megmozdulását mutatja a világbékének a megszerzésére. Amit a diplomaták elrontottak, azt megcsinálják a népek.”¹²

Ezt a nagy lelkesedést tompítani kellett. Egy héttel később Csuday Jenő egyetemi

magántanár oktatja ki a Felsőgnógrád radikális olvasóit: „Ma, mikor minden figyelem Bresztlitovszk felé fordul, hol a tárgyaló felek őszintén törekednek arra, hogy a világ legnagyobb háborúját, negyven hó véres küzdelme után békével fejezzék be, remélni lehet, hogy a *józan* magyar nép megérti a történelem nagy tanulságait, azt, hogy a *nemzeti politika és a nálunk sürgetett választójog egymással alig kiegyenlíthető ellentétet képeznek.*”¹³

Megmozdulnak azonban a balassagyarmati polgári radikálisok is és Nógrádvármegye címen 1917 decemberében lapot indítanak. Fő elvük: „hogy a nagy ne bántsa a kisebbet, a kisebb megkapjon mindent, amihez joga van. Csak így tudjuk elképzelni a demokratikus jogrendet, hogy mindenki megtalálja helyét, megélhetésének föltételeit s minden egyes társadalmi osztály békében megélhessen egymással. Amint tehát a Nógrádvármegye elítél minden hatalmi túltengést, törvénytelen zsarnokoskodást, úgy elítél és ostoroz minden alulról jövő jogtalanságot vagy törvénytelen erőszakoskodást is.”¹⁴ — Elismerik, hogy a „demokrácia hatalmas szelleme már kezdi kikezdeni az agyvelőket, s az agyvelők milliói már diktálni kezdenek, hogy mit kell csinálni a vezetőknek. — *Oroszország legjobb bizonyítéka mindezeknek.*”¹⁵

A megyei radikálisok ellentmondásokkal teli politikai irányvonalát — részben a saját burzsoá érdekei miatt is — ma már nehéz tisztán látni és megérteni, mert hol elismerik a munkásosztály követeléseinek jogosságát, hol pedig támadják azt. Nézeteltéréseiket igazolja, hogy az 1917 elején megszűnt Losonci Újságot 1918 januárjában újra megjelentetik, amelyben hangoztatják, hogy „lehető legteljesebb jogki-terjesztés hível.”¹⁶

Ugyanakkor aggodalommal is el vannak telve. — „A keleti szél kezdi elsöpörni a polgár nevet. — A francia forradalom teremtette meg az új polgár típusát, de amint távolodott az idő forradalomtól, aképp halványodott a »polgártárs« varázsa is. Újból a régi osztályok szeparatistikus felfogása lett az úr. A polgártárs, melynek a *tisztviselő osztályban új típusa is keletkezett*, kénytelen volt visszahúzódni. A feléledt, részben vagyonhoz, de mindenestre ranghoz s kitüntetésekhez jutott osztályok részéről mellőzéseknak és megaláztatásoknak lett kitéve, melyek a polgári osztály nem volt hajlandó eltérni s így óriási szakadék keletkezett köztük, melyet csak a *keletről jövő fuvallatok tömhetnek be.* — A két osztály értetlenül áll egymással szemben. Amaz hajlandó leereszkedni, de hódolatot kíván. Emez vállalná a közösséget, de megalázkodni nem akar. — A két osztály farkasszemet néz egymással az egész országban. Amazt, még nem tudni, hogyan fogja a keleti szél kikezdeni. Emerről már tudják, hogy únja izolált helyzetét. — A »*polgártársat*« erősen *invitálja az »elvtárs«.* A maga erős, s az új idők új fuvallata által szentesített doktrínáját kínálja neki. A »*polgártárs*« ma még habozik, félti szép titulását, s gyanakszik, hogy az »*elvtársaknál*« alárendelt szerep jutna neki. — Nagy része még alázódik felfelé, mert onnan reméli polgári mivoltának megerősödését. A másik és nagyobb rész, már kacérkodik az elvtársakkal. — Annyi bizonyos, hogy a polgár név és jelleg veszendőben van, felszívja a kelet felől rohanó új rend és szervezet.”¹⁷

Ez a hosszú idézet nagyon jó korszakot fest a polgárság és az értelmiség rétegproblémáiról és azon túlmenően a Nagy Októberi Szocialista Forradalom által teremtett helyzetnek ezekre a rétegekre gyakorolt hatásáról.

A másik vonal, ahol a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása kimutatható, főleg az iparvidék szociáldemokrata pártszervezeteinek megerősödésében. és az itteni értelmiségnek az akkor egyedüli munkáspártunk célkitűzéseit támogató magatartásában nyilvánult meg. Sajnos, a Salgótarján és Vidéke c. hetilap ezidőben

származó számai nem lelhetők fel a hazai közkönyvtárakban, de így is több jel mutat erre a jelenségre. 1918. január 8-án Zagvvpálfalván és Baglyasalján¹⁹, február 3-án pedig Salgótarjánban — itt ismét — a szociáldemokrata párt győzött a községi választásokon.¹⁹

Ezen a területen különben korábban igen tekintélyes volt a keresztény szocialisták szervezkedése is. Ezek azonban kompromittálták magukat. — Amikor ugyanis az USA hadat üzent a központi hatalmaknak „kiderült, hogy az amerikai kormány támogatta a keresztény szocialista egyesületeket és hogy ezek az egyesületek munkástoborzó tevékenységet fejtettek ki az Amerikába való kivándorlás érdekében.²⁰ Az így fejbevert társaság, amelynek fő szervezői a szécsényi zárda ferencrendijei voltak, mélyrebes hallgatásba burkolódzott. Vezetőjük, a szécsényi kerületi néppárt elnöke, Lepsényi Miklós, egykori országgyűlési képviselő volt, aki ekkor a katolikus néppárt egyik lapjában a Gyöngyös és Vidékében cikkez.²¹

Ez is azt mutatja, hogy az iparvidéken a bresztlitovszki béketárgyalások alatt és után már nem lehetett sikere a bolsevik ellenes politikának. Egymás után alakultak meg az oroszországi szovjetek példájára, 1918 januárjában és februárjában itt is a munkástanácsok.²² A Zagyva völgyének egyik legolvasottabb polgári lapja, a Hatvan és Vidéke, 1918. január 6-án egy olyan Lenint magasztaló cikket írt, — hogy ismerve az akkori cenzurát — csodálkozni kell megjelenésén.²³ — Ez azt is jelenti, hogy a Nagy Okótoberi Szocialista Forradalom és Lenin elképzeléseinek varázsa alól egyetlen gondolkodó ember sem tudta kivonni magát.

Most pedig ugorjunk egy nagyot az időben és lapozzuk fel a magyar „öszirózsás forradalom” utáni idők nógrádi sajtóját, amely számos leleplezést tartalmaz az előző időszak megyei értelmiségének nézeteiről és állásfoglalásáról is. — Például ezt olvassuk 1918 végén: „A polgári pártok egyesüléséről beszélnek s megfélekednek arról, hogy csak azokat az embereket lehet egy táborba gyűjteni, akik ugyanazon elvi alapon állnak, akiknek hasonló meggyőződésük van. — *Elvtelenség és meggyőződés-telenség uralkodik a mi polgári társadalmunkban.* Alig van ember, aki csak annyi fáradságot is venne magának, hogy az egyes politikai pártok programjának mibenlétét megismerni törekednék. Ennél sokkal kényelmesebb odacsatlakozni, ahol éppen könnyebb érvényesülni. Nagyon sokszor ez a meggyőződéses álláspont. Ezért nehéz a polgári pártokat egyesíteni. — A másik nagy hiba a polgári pártok egységes szervezésénél az, hogy ezeknek a pártoknak elemei nem olyan egyneműek, mint a munkásság. — A munkásság érdekei azonosak, akármilyen szakmában dolgozzanak is. A polgári társadalom elemeinek, a gazdálkodóknak, a kereskedőknek, az iparosoknak, a köz- és magántisztviselőknak, a szabad pályán működőknek más-más a gazdasági érdekük és így ezeket egy táborba gyűjteni nehéz. A politikai pártok szervezésének alapja ma elsősorban a gazdasági érdekek érvényesülése.”²⁴

1919 januárjában így elmélkedik az egyik cikkező: „Mai polgárunk gyönyörűnek tartotta azt az öszirózsás októbertvégl napot, de ma január elején ugyan ugyan nekik békét azzal a forradalommal, ő nyugodtan akar tovább emészteni. — Akik a forradalomba szinte hettyke kedvvel léptek be, nem gondolták meg, hogy Schiller Zauberlehrlingjének szellemét idézték fel, melyet leigázni többet nem tudnak. — Nem kell hozzá látnoki erő, hogy a megkezdődött küzdelem a *tőke és a proletarizmus elhatároló harcának megindulását jelenti.* — Isteni naivitás, vagy pokoli elvetemültség nyilatkozik meg azokban, akik jelen kényelmüket és jövő, dolognélküli megélhetésü-

ket veszélyeztetettnek látva, szidják a forradalmi kormányt. — Ezek visszakívánják a háborús állapotot, mert akkor nekik és érdekeiknek kellemes rend volt. Ezek visszahoznák a letűnt rendszert, csakhogy megrebbent idegzetük, megriadt zsebük vélt nyugalma visszanyerjék.” — A felbukkanó ellenforradalmi hangulatra való utalás után kipécézi az értelmiség passzív szerepét is: „A napokban egy útkaparó az-iránt interpellált meg, hogyhát őket mostmár egyszerűen szélnek bocsájtják, úgyve, mert hiszen nincsen állam? — Tanulság: Az elmúlt hetek alatt útkaparó polgártársunk falujában nem akadt pap, tanító, jegyző, ki őt a köztársaság mibenlétéről felvilágosította volna, pedig az urak azalatt mindennap a köztársaság éltetésével kelttek és feküdtek.”²⁵

Érdekes és figyelemreméltó az a cikk, amit 1919 januárjában Huszár Aladár írt az orosz forradalomról és hatásairól. Ő az, aki az akkori népköztársaság korabeli nőgrádi sajtójában a legvilágosabban fejtette ki nézeteit. — „*A burzsoá társadalom alapjaiban megrendült és összeomlása csak idő kérdése.* Az orosz forradalom, mely képes volt Európa legautokratább hatalmát összetörni, megadta a lökést a társadalom fejlődésében abban az irányban, mely a gazdasági és államjogi berendezések egész strukturáját új alapokra van hivatva fektetni. — A francia forradalom hatása alól csak egy nemzet volt képes magát kivonni és ez az orosz államhatalom. A minden oroszok cárijának mindenhatósága, egyházi és világi téren, napjainkig fennállott. Bár az 1905 évi forradalom kivívott bizonyos népjogokat, melyeket némi gúnnyal alkotmányának is lehet csúfolni, de mindennek dacára hol marad Oroszország azon alapigazságtól, hogy »természetétől fogva minden ember egyenlő«. — Nagy világégésnek kellett jönni, mely megrázta az óriás kolosszust, hogy *egy csapásra ne csak a burzsoá társadalom által hirdetett emberi jogok és szabadságok, hanem a szociális berendezkedés kollektív formája is megvalósuljon.*”

A tárgyvilágos hangú bevezetés után kommunista ellenes nézeteit igyekszik gazdasági, politikai és filozófiai eszmékkel alátámasztani. — Majd így folytatja: „Hazánk sem kerülte ki a bolsevista eszmék hatását. A sok ezer hadifogoly, kik összebarangolták a hatalmas Orosz birodalmat a Csendes óceánig, ezen eszméktől telítve tértek meg hazájukba. Az eszme tetszetős és termékeny talajra talál mindazoknál, kiket az élet nyomorúságos gondja nyom és akik egy szebb, egy jobb jövő hajnalhasadását látják az új eszmékben.” — Ezt a tényt azonban úgy értékeli, hogy „A tömegek nem tudnak az eszmék mélyére hatolni, nem tudják az okok okozatát mérlegelni, csak a felületén mozogván, a dolgok felszínét teszik magukévá és tömegérzéseiktől hajtva, gondolkodás nélkül igyeksenek is azt megvalósítani.” — Végülis arra a következtetésre jut, hogy „a kollektív berendezés fő hibája abban áll, hogy nem húsból és vérből való emberekkel számol, hanem megalkotja a maga emberi ideálját és erre alkalmazza a maga szabályait. Ha az emberek csupa Marx-ok lennének, akkor talán megvalósíthatók lennének Marxnak különben ideális eszméi. — Hogy ebben mennyire igazam van, példa reá a kereszténység története. A kommunista elvek először a Názáreti ajkán hangzottak el.”²⁶

Huszár Aladár eszme-futtatása azért is fontos, mert ő a Horthy-rendszer idejében egyike a megye kommunista-üldöző vezetőinek, aki azonban a második világháború alatt ráeszmélt egész életének tévedésére. Antifasiszta magatartása miatt a németek hurcolják el és ott hal meg az internáló táborban.

A másik pólust a haladó értelmiség feltétlenül munkásosztálypárti magatartású tagjai képviselik. Sokuknál ez csak hangulat — néha csak múló hangulat — kérdése, sokuknál szilárd maradandó jellegű meggyőződés. Ilyen meggyőződéses elemektől

gazdag gondolatvilág lett úrrá az iparmedence értelmiségiei körében, akik irodalmi és művészeti alkotásaikban is kifejezésre juttatták az új világról alkotott véleményüket.

Salgótarjánban 1919. március 23-án a Főtéren tartották meg az üzemek vörös zászlók alatt felvonuló munkásai a március 21-én kikiáltott Tanácsköztársaságot üdvözlő tömeggyűlésüket. Ennek a vasárnapi megmozdulásnak jegyében fogamzott meg — az ott elhangzott beszédek alapján — Nógrádi Papp Dezső verse: „Az idegen katonákhoz!”

A mi földünkön a nyomor tanyáz,
Könnyektől sózott most a kenyerünk,
Nincs tüzelőnk és rongyos a ruhánk,
A kivert eb se cserélne velünk.
A kohóinkban nem lobog a tűz
S megállnak lassanként a vonatok,
Ha ellenünk hajt izgató parancs,
Ne lőjjetek, fegyvert ne fogjatok!

Vagy nem volt elég még a vérözön?
A néma falvak, az eltűnt tanyák?
Azt akarjátok, újra sírjanak
Az elárvult özvegyek, anyák?
Kihamvadjon az élet mécsese,
Mit őrült vérszomj itt-ott meghagyott?
Ha ellenünk hajt izgató parancs:
Ne lőjjetek, fegyvert ne fogjatok!

Az ember célja nem lehet a vér
S nem trónolnak örök Káinok,
Titőletek függ s a cézári gőg
Avult uralma porba hullni fog.
A földnek méhe, kalászt szüljön-e
Titőletek függ, vagy átokmagot?!
Ha ellenünk hajt izgató parancs:
Ne lőjjetek, fegyvert ne fogjatok!

Ledobtuk a szolgaság láncait
S most a szabadság ténye vár reánk,
Ha akarjátok, az az égi nap
Minden nemzetre süthet egyaránt
Ti nem hozhattok új rabláncokat,
Mert nektek is szent kincsetek a jog.
Ha ellenünk hajt izgató parancs:
Ne lőjjetek, fegyvert ne fogjatok!

Salgótarján, 1919. március 23.

Ez a vers A Nap című budapesti újságban jelent meg, ahol sajtóhiba következtében a harmadik versszak ötödik és hatodik sora fel van cserélve. A költeményt pontosan az 1918/19-es forradalmak irodalmát összefoglaló szöveggyűjtemény III. kötete közli.²⁷

Ugyanennek a főtéri gyűlésnek van egy képzőművészeti lecsapódása is. Bóna Kovács Károly, akkor fiatal festőművész, olajvázlatot készített a tér közepén összegyűlt tömegről. A képen központi helyet foglal el a vörös zászlók közt emelvényén beszélő szónok, akit — ruhájuk után is megítélhetően — a legkülönbözőbb társadalmi osztályhoz tartozó emberek hallgatnak. Érdekes ellentétképpen festett az előtérbe két, a szónoknak hátatfordítva golyózó gyermeket. — A képet, sajnos, kátrányfestékkel készítette és így ez az olajvázlat ma már annyira sötét, hogy szinte alig reprodukálható. Célja az volt, ahogy személyes beszélgetés során megemlítette, hogy később ennek alapján egy nagyobb olajképet készített, amiben azonban az ellenforradalmi időszak, bebörtönöztetése és üldöztetése megakadályozta.

Ez a festmény, amely jelenleg a salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum tulajdona, országosan is egyedülálló történelmi érték, mert nincs tudomásunk arról, hogy az országban bárhol is készült volna a Tanácsköztársaság kikiáltását követő napokban ilyen, hasonló jellegű, képzőművészeti alkotás.

[A 126. oldal]

Cikkemben igyekeztem néhány olyan, talán nem is legjellemzőbb mozzanatot felvillantani, amelyek a nógrádi értelmiség hangulatát és politikai magatartását a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kapcsolatban némileg kifejezik. A részletekbe elmerülő és a háttér még rejtett oldalait is feltáró feldolgozás azonban csak egy nagyobb terjedelmű műben lehetséges.

JEGYZETEK

1. Nógrádi Hírlap, 1917. — XLV. évf. 20. sz. — május 20. — Választói jog c. vezércikk.
2. U. o., 1917. — XLV. évf. 21. sz. — május 27. — Nógrád vármegye és a szavazati jog c. vezércikk.
3. U. o., 1917. — XLV. évf. 22. sz. — június 3. — Nemzeti birtok politikai c. cikk.
4. U. o., 1917. — gLV. évf. 24. sz. — június 17. — Jeszenszky Kálmán: Háborús utam c. tárcacikk sorozat.
5. U. o., 1917. — XLV. évf. 34. sz. — augusztus 26. Vármegyék és a demokrácia c. vezércikk.
6. Nógrád megye Levéltára, a cserhásurányi körjegyzőség iratai, V.207.Ch.16 1917/1330. — A balassagyarmati járás főszolgabírójának 1917. július 22-én kel irata.
7. U. o. — 1917/1525. — A balassagyarmati járás főszolgabírójának 1917. augusztus 2-án kelt irata.
8. U. o. — A rétsági körjegyzőség iratai V. 306 cbl—1917/1169. Rétság, 1917. augusztus 4.
9. V. ö. Beér János: A helvi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon (1945—1960). — Budapest, 1962. 49—50. l.

10. Felsőnógrád, 1917. — VI. évf. 51. sz. — december 6. — Az 1917. november 29-én kelt Felhívás Nógrád vármegye hazafias közönségéhez.
11. U. o., 1917. — VI. évf. 51. sz. — december 6. — Dr. Török Béla: A népek szabadsága c. vezércikk.
12. U. o., 1917. — VI. évf. 52. sz. — december 13. — ky: Békegondolatok c. cikk
13. U. o., 1917. — VI. évf. 53. sz. — december 20 — Dr. Csuday Jenő: A történelem és a tiszta választás c. cikksorozat I. része.
14. Előfizetési felhívás külön lapon. Dénes Károly volt a főszerkesztő és Dr. Holló Dezső a felelős szerkesztő.
15. Nógrád vármegye, 1918. — I. évf. 1. sz. — január 1. — 1914—1918 c. vezércikk.
16. Losonci Újság, 1918. — XIII. évf. 1. sz. — január 13. — Újra munkában c. vezércikk.
17. Nógrád vármegye, 1918. — I. évf. 2. sz. — január 5. — A polgár c. cikk.
18. U. o., 1918 — I. évf. 3. sz. — január 13. — Hírek
19. U. o., 1918 — I. évf. 7. sz. — február 9. — Hírek.
20. Nógrád vármegye Levéltára, a somoskőújfalui körjegyzőség iratai, 1917/1239. — A salgótarjáni fősztolgabíró 1917. március 18-án kelt irata.
21. Gyöngyös és Vidéke, 1918. — II. évf. 2. sz. — január 13. — Lepsényi Miklós: 48—67 c. cikk.
22. A Magyar Munkásmozgalmi Történetek Válogatott Dokumentumai, V. kötet, Budapest, 1956. 29. l.
23. Hatvan és Vidéke, 1918. — XX. évf. 1. sz. — január 6. — Lenin c. vezércikk.
24. Nógrád vármegye, 1918. — I. évf. 53. sz. — december 28. — Szervezkedés c. vezércikk.
25. Nógrádi Hírlap, 1919. — XLVII. évf. 1. sz. — január 5. — Halász Lipót: Forradalmi forgácsok c. vezércikk.
26. U. o., 1919 — XLVII. évf. 4. sz. — január 26. — Dr. Huszár Aladár: Az orosz forradalom és hatása c. vezércikk.
27. Mindenki újakra készül... Az 1918/19-es forradalmak irodalma. (Szöveggyűjtemény) Szerkesztette és a jegyzeteket írta: József Farkas, III. kötet. Budapest, 1960. 624—625., és 702. l.

